

Ένας απλός θεατής; Η Ευρώπη και η καταρρέουσα Μέση Ανατολή

Description

Luigi Scazzieri*

Έναν χρόνο μετά την επίθεση της Χαμάς στις 7 Οκτωβρίου 2023 εναντίον του Ισραήλ, η Μέση Ανατολή βρίσκεται στα πρόθυρα ενός ευρύτερου πολέμου. Για ένα διάστημα, οι Ευρωπαίοι και οι Ηνωμένες Πολιτείες ήλπιζαν ότι η σύγκρουση θα μπορούσε να περιοριστεί στη Γάζα. Αρχικά, το Ισραήλ και η Χεζμπολάχ επιδόθηκαν σε περιορισμένες εχθροπραξίες και το Ιράν δεν ενεπλάκη άμεσα. Αλλά καθώς η κάθε πλευρά ανίχνευε τις κόκκινες γραμμές της άλλης, τα χέρια λύθηκαν. Η Χεζμπολάχ χτύπησε αμάχους στο Ισραήλ και το Ισραήλ έδινε όλο και περισσότερο τη μάχη στα προπύργια της Χεζμπολάχ και την ανώτατη ηγεσία της. Τον Απρίλιο, το Ιράν επιτέθηκε για πρώτη φορά απευθείας στο Ισραήλ με ένα μπαράζ πυραύλων και μη επανδρωμένων αεροσκαφών. Τελικά, το σπιράλ της κλιμάκωσης αποδείχθηκε αδύνατο να ελεγχθεί.

Ο Νετανγιάχου, ενθαρρυμένος από τις πρόσφατες επιτυχίες του Ισραήλ κατά της Χεζμπολάχ, υπολογίζει ότι το Ισραήλ μπορεί να την απωθήσει από τα σύνορά του, επιτρέποντας σε περίπου 60.000 εκτοπισθέντες Ισραηλινούς να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Αλλά ο Νετανγιάχου έχει μιλήσει ακόμη και για έναν πολύ πιο φιλόδοξο στόχο, της ήττας της Χεζμπολάχ ενθαρρυμένος και από το γεγονός ότι ορισμένοι Αμερικανοί πολιτικοί έχουν υιοθετήσει την άποψη ότι η ισραηλινή στρατιωτική δράση μπορεί να αναδιαμορφώσει την περιφερειακή πολιτική, μειώνοντας την επιρροή του Ιράν.

Ο κίνδυνος κλιμάκωσης είναι μεγάλος. Το Ιράν δεν θέλει τον πόλεμο, αλλά εξίσου, δεν

θέλει να φανεί αδύναμο μπροστά στους επανειλημμένους εξευτελισμούς. Το Ιράν θα μπορούσε πιθανώς να απορροφήσει ένα περιορισμένο ισραηλινό χτύπημα σε στρατιωτικές υποδομές, όπως συνέβη τον Απρίλιο. Αλλά ένα ευρύτερο χτύπημα σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις, επιθέσεις στην παραγωγή πετρελαίου ή επιθέσεις σε πυρηνικές εγκαταστάσεις θα ωθούσε το Ιράν να προβεί σε αντίποινα. Ταυτόχρονα, το Ιράν θα μπορούσε να εντείνει τις προσπάθειές του για να αποκτήσει πυρηνικά όπλα, με το καθεστώς να υπολογίζει ότι αυτό είναι η μόνη πραγματική εγγύηση επιβίωσής του. Αλλά οι προσπάθειες για την επιτάχυνση του πυρηνικού προγράμματος θα έπειθαν περισσότερο το Ισραήλ ότι πρέπει να πλήξει σκληρά το Ιράν και τις πυρηνικές εγκαταστάσεις του και ότι τώρα είναι η κατάλληλη στιγμή για να το κάνει. Όσο περισσότερο κλιμακώνει το Ιράν, τόσο περισσότερο το Ισραήλ θα υπολογίζει ότι μπορεί να στηρίζεται στην υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών. Ο κύκλος της κλιμάκωσης μπορεί να είναι δύσκολο να αποτραπεί. Είναι δε ανησυχητικό ότι η Ρωσία θα μπορούσε να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν θέλει να δει το Ιράν να αποδυναμώνεται και έτσι να το εξοπλίσει με προηγμένα συστήματα αεράμυνας ή άλλα όπλα.

Δεν υπάρχει καμία βεβαιότητα για την έκβαση μιας ευρύτερης σύγκρουσης. Είναι πιθανό το Ισραήλ να καταφέρει να μειώσει τη στρατιωτική και πολιτική ισχύ της Χεζμπολάχ και να ανακόψει το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν ή ακόμη και να υπονομεύσει το καθεστώς της Τεχεράνης. Αλλά οι πιθανότητες μιας χαοτικής έκβασης είναι πολύ μεγαλύτερες. Οι προηγούμενες εμπλοκές του Ισραήλ στον Λίβανο υπενθυμίζουν ότι μια χερσαία εισβολή είναι απίθανο να είναι τόσο σύντομη και επιτυχής όσο ελπίζει ο Νετανγιάχου.

Ταυτόχρονα, το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν είναι πιθανότατα πολύ προχωρημένο για να ανατραπεί με περιορισμένες αεροπορικές επιδρομές και σαμποτάζ. Ένα μεγαλύτερο χτύπημα θα χρειαζόταν τη βοήθεια και τα όπλα των Ηνωμένων Πολιτειών για να χτυπήσει εγκαταστάσεις βαθιά κάτω από το έδαφος και ταυτόχρονα να αφαιρέσει την ικανότητα της Τεχεράνης να ανταποδώσει αντίποινα. Ακόμα και τότε, η αποφασιστικότητα του Ιράν να εξασφαλίσει πυρηνική αποτροπή ενδεχομένως να ισχυροποιείτο.

Η αρχική αντίδραση της Ευρώπης στη σύγκρουση στη Μέση Ανατολή ήταν πρόχειρη και συγκεχυμένη. Οι Ευρωπαίοι ηγέτες υποστήριζαν το Ισραήλ στο δικαίωμά του να ανταποδώσει το χτύπημα κατά της Χαμάς, σε αυτοάμυνα, παροτρύνοντας παράλληλα τους Ισραηλινούς ηγέτες να ενεργήσουν εντός των παραμέτρων του διεθνούς δικαίου. Στην πράξη, ωστόσο, οι Ευρωπαίοι αποδείχθηκαν ανίσχυροι να συγκρατήσουν την επίθεση του Ισραήλ στη Γάζα ή να αντιμετωπίσουν τη βία των εποίκων που φούντωνε στη Δυτική Όχθη.

Ορισμένες χώρες, όπως η Γερμανία, η Αυστρία και η Ουγγαρία, είναι σθεναροί υποστηρικτές του Ισραήλ και θεωρούν αδιανόητη την ιδέα να το περιορίσουν. Η Ισπανία και η Ιρλανδία, από την άλλη πλευρά, έκαναν ένα συμβολικό βήμα προς τη λύση των δύο κρατών αναγνωρίζοντας την Παλαιστίνη. Άλλες χώρες, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Ισπανία, η Ιταλία και οι Κάτω Χώρες περιόρισαν ορισμένες εξαγωγές όπλων προς το Ισραήλ.

Τελικά, τίποτε από όλα αυτά δεν είχε μεγάλη σημασία. Το κέντρο βάρους της ισραηλινής πολιτικής έχει μετακινηθεί τόσο πολύ προς τα δεξιά που ακόμη και μια συντονισμένη διακοπή πωλήσεων όπλων θα ήταν απίθανο να μετατοπίσει τον δείκτη προς την κατεύθυνση της αυτοσυγκράτησης, ιδίως δεδομένου ότι οι ευρωπαϊκές χώρες (εκτός από τη Γερμανία) παρέχουν μόνο περιορισμένες ποσότητες όπλων στο Ισραήλ. Εν τω μεταξύ, οι Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες καλύπτουν σχεδόν το 70% των εισαγωγών όπλων του Ισραήλ, δεν ήταν πρόθυμες να περιορίσουν τις παραδόσεις όπλων.

Οι Ευρωπαίοι θα επηρεαστούν βαθιά από μια ευρύτερη σύγκρουση. Πρώτον, παρά τις τακτικές προειδοποιήσεις των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, υπάρχουν ακόμα χιλιάδες πολίτες τους στην περιοχή και οι κυβερνήσεις θα βρεθούν αντιμέτωπες με το δίλημμα αν θα προσπαθήσουν να τους εκκενώσουν (όταν τα αεροδρόμια μπορεί να δέχονται επιθέσεις ή να αμφισβητείται ο εναέριος χώρος) ή αν θα τους συμβουλέψουν να προφυλαχθούν στον χώρο που βρίσκονται. Δεύτερον, εάν παραταθούν οι μάχες στο Λίβανο, μεγάλος αριθμός προσφύγων θα διαφύγει και πολλοί μπορεί να προσπαθήσουν να φτάσουν στην Ευρώπη. Τρίτον, η Ευρώπη θα αντιμετωπίσει τον κίνδυνο διακοπής του ενεργειακού εφοδιασμού της εάν το Ιράν πλήξει τα πλοία που διέρχονται από τα στενά του Ορμούζ ή επιτεθεί σε εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας στον Κόλπο. Οι τιμές της ενέργειας μπορεί να αυξηθούν σημαντικά, υποδαυλίζοντας τον πληθωρισμό στην Ευρώπη. Τέταρτον, οι ευρωπαϊκές χώρες θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν ένα ανανεωμένο κύμα τρομοκρατίας. Οι εικόνες του Ισραήλ να διεξάγει στρατιωτικές επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας στο Λίβανο και να προκαλεί χιλιάδες θύματα μεταξύ των αμάχων θα τροφοδοτήσουν τη ριζοσπαστικοποίηση και θα πολώσουν περαιτέρω την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Ταυτόχρονα, η Χεζμπολάχ, το Ιράν και άλλοι δρώντες ενδέχεται να αποφασίσουν να προβούν σε τρομοκρατικές επιθέσεις και πράξεις δολιοφθοράς κατά των δυτικών χωρών που υποστηρίζουν το Ισραήλ. Τέλος, το Ιράν ενδεχομένως να επιταχύνει το πυρηνικό του πρόγραμμα, ίσως με την υποστήριξη της Ρωσίας. Ένα πυρηνικά εξοπλισμένο Ιράν είναι πιθανό να ωθήσει και άλλες χώρες της περιοχής, όπως η Σαουδική Αραβία και ίσως η Τουρκία, να αποκτήσουν τα δικά τους πυρηνικά όπλα.

Οι Ευρωπαίοι έχουν περιορισμένη επιρροή σε αυτή την σύγκρουση. Ενώ η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος του Ισραήλ, το εύρος των διαφορών μεταξύ των κρατών-μελών καθιστά ανέφικτη την ουσιαστική χρήση αυτού του μοχλού. Οι βασικές αποφάσεις θα ληφθούν στην Ιερουσαλήμ, την Τεχεράνη και την Ουάσιγκτον. Παρόλα αυτά, υπάρχουν πράγματα που οι Ευρωπαίοι μπορούν να κάνουν για να συμβάλουν στη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων και προς την κατεύθυνση μακροπρόθεσμης σταθεροποίησης.

Η πρώτη προτεραιότητα είναι ο περιορισμός των μαχών στο Λίβανο. Μόνο η συντονισμένη αποστολή μηνυμάτων με τις Ηνωμένες Πολιτείες έχει πιθανότητες να ωθήσει το Ισραήλ να περιορίσει την εισβολή του. Οι Ευρωπαίοι θα πρέπει επίσης να αυξήσουν την οικονομική βοήθεια προς τον Λίβανο και να προσπαθήσουν να χρησιμοποιήσουν τη βοήθεια αυτή για να ωθήσουν τα κόμματα του Λιβάνου να επιλέξουν πρόεδρο και να σχηματίσουν κυβέρνηση – κάτι που δεν έχει γίνει στη χώρα από τα τέλη του 2022.

Η δεύτερη προτεραιότητα θα πρέπει να είναι η προσπάθεια επηρεασμού των αποφάσεων του Ιράν. Το Ιράν, αν ήθελε, θα μπορούσε να ωθήσει τη Χεζμπολάχ να υποχωρήσει από τα ισραηλινά σύνορα, εκτονώνοντας την κατάσταση στο Λίβανο. Οι Ευρωπαίοι θα πρέπει να στηριχτούν στη δηλωμένη προθυμία του νέου Ιρανού προέδρου να συμμετάσχει σε συνομιλίες για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, δείχνοντας ότι υπάρχει εναλλακτική λύση στην αλυσίδα των αντιποίνων. Πολλά εξαρτώνται από το αποτέλεσμα των εκλογών στις ΗΠΑ. Εάν η Κάμαλα Χάρις κερδίσει και δώσει σημάδια ότι είναι πρόθυμη να εμπλακεί, τότε η διπλωματία θα έχει μια ευκαιρία. Εάν κερδίσει ο Ντόναλντ Τράμπ, αυτό θα είναι πολύ λιγότερο πιθανό.

Η τρίτη προτεραιότητα για την Ευρώπη θα πρέπει να είναι η κατάσταση στη Γάζα και τη Δυτική Όχθη. Μια κατάπαυση του πυρός θα έδινε στη Χεζμπολάχ και το Ιράν την πολιτική κάλυψη για αποκλιμάκωση. Δυστυχώς, οι Ευρωπαίοι έχουν μικρή επιρροή. Μπορεί να μην υπάρξει ποτέ κατάπαυση του πυρός γιατί δεν μπορεί ποτέ να ευθυγραμμιστεί με τα συμφέροντα και των δύο πλευρών. Ωστόσο, οι Ευρωπαίοι μπορούν να συμβάλουν στην αποκλιμάκωση των εντάσεων στη Δυτική Όχθη. Η επιβολή κυρώσεων στους ισραηλινούς εποίκους που ασκούν βία και στους υπουργούς της κυβέρνησης που την ενθαρρύνουν, θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτρεπτικά. Η ΕΕ, σε συνεργασία με εταίρους όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και Αραβικές μοναρχίες, θα πρέπει επίσης να επικεντρωθεί στην ενίσχυση και τη μεταρρύθμιση της Παλαιστινιακής Αρχής (ΠΑ). Ενώ η ΠΑ είναι διαβόητα διεφθαρμένη και αντιδημοφιλής, δεν υπάρχει ρεαλιστική εναλλακτική λύση, οπότε οι Ευρωπαίοι δεν έχουν άλλη επιλογή από την μεταρρύθμιση της. Επιπλέον, ενώ είναι πολύ

δύσκολο να δούμε οποιαδήποτε χώρα ή φορέα να αναλαμβάνει την ευθύνη για τη διακυβέρνηση της Γάζας στο εγγύς μέλλον, η ΠΑ είναι ίσως η μόνη οντότητα που θα μπορούσε ρεαλιστικά να το κάνει. Μια πιο αξιόπιστη και ενδυναμωμένη ΠΑ αποτελεί προϋπόθεση για την ανοικοδόμηση της Γάζας και για μια πιθανή επανάληψη των συνομιλιών για μια λύση δύο κρατών.

Από τις επιθέσεις της Χαμάς στις 7 Οκτωβρίου και τα αντίποινα του Ισραήλ, οι κίνδυνοι μιας ευρύτερης περιφερειακής σύγκρουσης είναι υψηλοί. Οι συνέπειες μιας περαιτέρω κλιμάκωσης θα ήταν σημαντικές για την Ευρώπη, αλλά οι Ευρωπαίοι έχουν μέχρι στιγμής παραμείνει περιθωριακοί παίκτες, απρόθυμοι να χρησιμοποιήσουν πλήρως τη μόχλευση που διαθέτουν. Θα πρέπει τουλάχιστον να προσπαθήσουν να σταματήσουν τη επιδείνωση της κατάστασης.

**Ο Luigi Scazzieri είναι ανώτερος ερευνητής στο Κέντρο Ευρωπαϊκής Μεταρρύθμισης (Centre for European Reform). Το κείμενο δημοσιεύτηκε αρχικά από το Κέντρο Ευρωπαϊκής Μεταρρύθμισης. <https://www.cer.eu/>*